

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 29-35-69, 628-37-04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 21-07-57, 628-90-17

UL. ŻURAWIA 4A, SKR.PT.24
00-503 W A R S Z A W A
TELEFAX: 29-40-89

BS/137/113/93

BEZPIECZEŃSTWO KRAJU W OPINII PUBLICZNEJ

Komunikat z badań

Warszawa, wrzesień 1993 r.

Uwaga: Przedruk materiałów CBOS w całości lub w części oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone wyłącznie z podaniem źródła.

◆ Chociaż dwie trzecie badanych uważa, że sytuacja w świecie jest bardziej niespokojna niż w połowie lat osiemdziesiątych, jednak wzrosło w naszym społeczeństwie poczucie bezpieczeństwa. Obecnie ponad 60% ankietowanych uważa, że nie istnieje zagrożenie dla niepodległości Polski. Opinię taką prezentują przede wszystkim ludzie młodzi.

◆ Niemcy, Rosja i Ukraina są najczęściej wymieniane jako państwa, których powinniśmy się obawiać najbardziej. Kraje te, zdaniem respondentów, mogą dążyć w najbliższej przyszłości do podporządkowania sobie Polski gospodarczo i politycznie oraz stanowić niebezpieczeństwo dla naszych granic. Jednak obecnie Rosja raczej nie ma wpływu na to, co się dzieje w Polsce.

◆ Opinie o możliwości pojednania polsko-niemieckiego są podzielone - tyle samo osób dopuszcza taką ewentualność, co i wyklucza ją.

◆ Niemal 40% badanych sądzi, że w najbliższej przyszłości Rosja będzie dążyć do odbudowania państwa w granicach dawnego ZSRR. Może dlatego ponad połowa respondentów wolałaby, aby sąsiadujące z Polską państwa - Ukraina i Białoruś - nie były związane z Rosją.

◆ Ankietowane osoby sądzą, że niekorzystne wydarzenia w Rosji, zwłaszcza głód i wojna domowa, odbiłyby się znacząco na sytuacji Polski.

W ostatnich latach na politycznej mapie Europy nastąpiły duże zmiany. Rozpad Związku Radzieckiego i powstanie na jego terytorium niepodległych państw, zjednoczenie Niemiec, podział Czechosłowacji - te wszystkie przeobrażenia dokonały się w krajach geograficznie nam najbliższych. Polska nie zmieniając miejsca na mapie zmieniła swoich sąsiadów. Ponadto po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej Europa jest miejscem konfliktu zbrojnego. Wydarzenia w Jugosławii spowodowały zachwianie przekonania wielu ludzi, że nasz kontynent nie jest zagrożony wojną.

Czy czujemy się bezpiecznie w naszym kraju? Co - w opinii publicznej - może stanowić zagrożenie dla jego suwerenności - gospodarczej lub politycznej? Odpowiedzi na te pytania przyniósł czerwcowy sondaż CBOS¹.

Ogólna opinia o zagrożeniach

Sytuacja na świecie jest bardziej niespokojna niż w połowie lat osiemdziesiątych, a istniejące konflikty mogą stanowić zagrożenie dla pokoju światowego - takie opinie prezentuje ponad 2/3 ankietowanych². Respondentów, którzy tak uważają, zapytano (pytanie otwarte), czy rozgrywające się obecnie na świecie konflikty stanowią bezpośrednie zagrożenie dla naszego kraju.

---

¹ Badanie "Świat wokół nas" (6) przeprowadzono w dniach 24-28 czerwca 1993 r. na 1015-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju.

² Szersze omówienie tego zagadnienia zawiera komunikat CBOS: "Zagrożenia dla świata i opinie o ewentualnej interwencji zbrojnej w byłej Jugosławii", sierpień '93.

Obawy respondentów dotyczą najczęściej wojny w byłej Jugosławii (29%) oraz wewnętrznych konfliktów w państwach byłego ZSRR (27%). Dla niewielkiej liczby osób (3%) niepokojące są wewnętrzne konflikty w Niemczech. Znikomą liczbę wskazań (łącznie 2%) uzyskały wydarzenia rozgrywające się w krajach azjatyckich i afrykańskich. Część ankietowanych (7%) udzieliła wypowiedzi ogólnikowych, mówiąc o możliwości wybuchu wojny światowej lub ogólnie o konfliktach rasowych, religijnych czy narodowościowych rozgrywających się w różnych częściach świata. Opinie, że obecnie nie istnieje zagrożenie dla niepodległości Polski, wyraża 28% ankietowanych z tej grupy.

Konflikty na terenie byłego ZSRR i wojna w byłej Jugosławii zachwiały przekonanie, że pokój w Europie jest sytuacją oczywistą. Nowe spojrzenie na bezpieczeństwo europejskie i świadomość bliskości geograficznej krajów, będących miejscem konfliktów, może być przyczyną, dla której listę zagrożeń dla Polski otwierają te właśnie wydarzenia.

Postrzeżenie zagrożeń dla bezpieczeństwa naszego kraju jest związane z wiekiem i wykształceniem. Respondenci młodszy i mający wyższe wykształcenie częściej niż osoby starsze i mniej wykształcone przychylają się do opinii, że żaden z obecnie rozgrywających się konfliktów nie może zagrozić bezpośrednio naszemu krajowi³.

Zagrożenia dla niepodległości

Mimo że znaczna część respondentów dostrzega zagrożenia dla pokoju światowego i bezpieczeństwa Polski, to jednak dwie trzecie ankietowanych nie sądzi, aby istniała możliwość utraty niepodległości przez nasz kraj (tab. 1).

Tabela 1

w procentach

Czy w chwili obecnej istnieje czy też nie istnieje zagrożenie dla niepodległości Polski?	Wskazania respondentów według terminów badań:		
	II '91	V '92	VI '93
Istnieje	43	28	22
Nie istnieje	33	58	65
Trudno powiedzieć	23	14	13

³ Szczegółowe dane przedstawiono w tabelach aneksowych.

Z porównania danych uzyskanych w ostatnich latach wynika, że stale wzrasta liczba osób, których zdaniem nie istnieją obecnie zagrożenia dla suwerenności Polski. Na zmniejszenie tych obaw miał niewątpliwie wpływ rozpad Związku Radzieckiego. Wskazuje na to znaczna różnica w opiniach respondentów prezentowanych w lutym '91 (czyli przed upadkiem ZSRR, który był postrzegany jako największe zagrożenie dla suwerenności) i w maju '92. Dalszy - choć już mniejszy - wzrost poczucia bezpieczeństwa może być pochodną ustabilizowania sytuacji Polski na arenie międzynarodowej.

Poczucie zagrożenia jest najmniejsze w grupach o wyższym statusie społeczno-zawodowym. Brak obaw częściej niż przeciętnie deklarują osoby z wyższym wykształceniem, prywatni przedsiębiorcy, kadra kierownicza, inteligencja, pracownicy umysłowi i respondenci uzyskujący wysokie dochody. Obawy związane z utratą przez Polskę niepodległości rzadziej niż pozostali wyrażają również osoby młode, poniżej 34 roku życia.

Badani, którzy uważają, że obecna sytuacja na świecie jest bardziej niespokojna niż w połowie lat osiemdziesiątych, częściej niż pozostali obawiają się utraty suwerenności przez Polskę. Zagrożenia spodziewają się przede wszystkim ze strony państw byłego ZSRR (29%) i Niemców (13%). Wśród wskazywanych przez respondentów zagrożeń dla niepodległości Polski pojawiły się również: konflikty wewnętrzne w kraju (7%), polityka wewnętrzna polskiego rządu (6%), kraje zachodnie (4%) oraz kryzys gospodarczy i jego konsekwencje (4%). W porównaniu z danymi sprzed roku o połowę zmniejszyła się grupa osób (z 16% do 7%) postrzegających konflikty wewnętrzne w Polsce jako zagrożenie dla niepodległości. Może to świadczyć zarówno o pewnym ograniczeniu liczby tych konfliktów, jak i mniej emocjonalnym stosunku do nich. Spośród ankietowanych dostrzegających zagrożenia dla niepodległości Polski więcej niż 1/4 nie potrafiła wskazać ich źródła.

Do państw, których Polska powinna się obawiać najbardziej, respondenci zaliczają najczęściej Niemcy (41%), Rosję (32%) i Ukrainę (22%). Można się spodziewać, że na opinie w tej kwestii mają wpływ zarówno stereotypy, jak i uwarunkowania historyczne. Mieszkańcom tych państw bowiem, z uwagi na rolę, jaką kraje te odegrały w naszej historii,

przypisuje się często brak sympatii do Polski. Wniosek ten potwierdzają poglądy respondentów na temat uczuć, jakie żywią do Polaków przedstawiciele tych narodów. Największa część ankietowanych sądzi, że Rosjanie oraz - w jeszcze większym stopniu - Niemcy i Ukraińcy nastawieni są do naszych rodaków niechętnie⁴.

Obawy przed Niemcami mogą wynikać z wyrażanego przez znaczną część badanych przeświadczenia, że właśnie to państwo będzie w ciągu najbliższych kilku lat dążyć do podporządkowania sobie Polski gospodarczo i politycznie, a także stanowić zagrożenie dla naszych granic (tab. 2 i 3). Ukraina jest postrzegana jako państwo stwarzające zagrożenie terytorialne, ale nie polityczne i gospodarcze. Rosji obawia się jedna trzecia badanych.

Tabela 2

w procentach

Państwo	Czy, Pana(i) zdaniem, któryś z sąsiadów Polski w ciągu najbliższych kilku lat będzie dążyć do podporządkowania sobie Polski			
	gospodarczo		politycznie	
	raczej tak	raczej nie	raczej tak	raczej nie
Białoruś	8	77	6	77
Czechy	9	79	5	79
Litwa	10	77	8	75
Niemcy	70	19	52	33
Rosja	28	57	33	50
Słowacja	4	83	3	81
Ukraina	21	65	19	65

Tabela 3

w procentach

Państwo	Czy Pana(i) zdaniem, któryś z sąsiadów Polski w ciągu najbliższych kilku lat będzie stanowić zagrożenie dla terytorium Polski?	
	raczej tak	raczej nie
Białoruś	9	76
Czechy	4	82
Litwa	11	74
Niemcy	56	31
Rosja	30	56
Słowacja	2	84
Ukraina	42	43

W tabelach 2 i 3 pominięto kategorię "trudno powiedzieć".

⁴ Szersze omówienie tej tematyki - w komunikacie CBOS "Stosunek Polaków do innych narodowości oraz wyobrażenia o ich stosunku do nas. ♦ Preferowane kierunki współpracy gospodarczej i politycznej", wrzesień '93.

Z wypowiedzi ankietowanych wynika, że obawy dotyczą przede wszystkim państw mających nad Polską przewagę gospodarczą lub militarną. Nie przewidujemy natomiast zagrożenia ze strony państw małych (Czech i Słowacji) oraz słabszych ekonomicznie (Białorusi i Litwy). Zaskakujące jest, że Rosja, Ukraina i - przede wszystkim - Niemcy znalazły się jednocześnie w grupie państw, których współpraca gospodarcza i polityczna byłaby, zdaniem respondentów, najbardziej pożądana dla Polski. Siła tych państw zatem z jednej strony wzbudza lęk, z drugiej zaś podnosi ich atrakcyjność jako partnera w interesach.

Zagrożenia ze strony Niemiec

Po zjednoczeniu Niemiec Polska graniczy obecnie z jednym z najpotężniejszych państw na naszym kontynencie. Czy ten fakt wpłynął w jakiś sposób na sytuację naszego kraju? Na ten temat dominują wśród respondentów dwa poglądy, reprezentowane przez zbliżone liczebnie grupy. Pierwszy - że sytuacja Polski graniczącej ze zjednoczonymi Niemcami pozostała bez zmian, drugi - że uległa pogorszeniu. Postrzeganie wpływu zjednoczenia Niemiec na sytuację Polski nie zmieniło się w ciągu ostatniego roku (tab. 5).

Tabela 5

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w wyniku zjednoczenia Niemiec sytuacja Polski ogólnie rzecz biorąc:	Wskazania respondentów według terminów badań	
	V '92	VI '93
- polepszyła się	19	19
- pozostała bez zmian	34	31
- pogorszyła się	36	39
Trudno powiedzieć	11	11

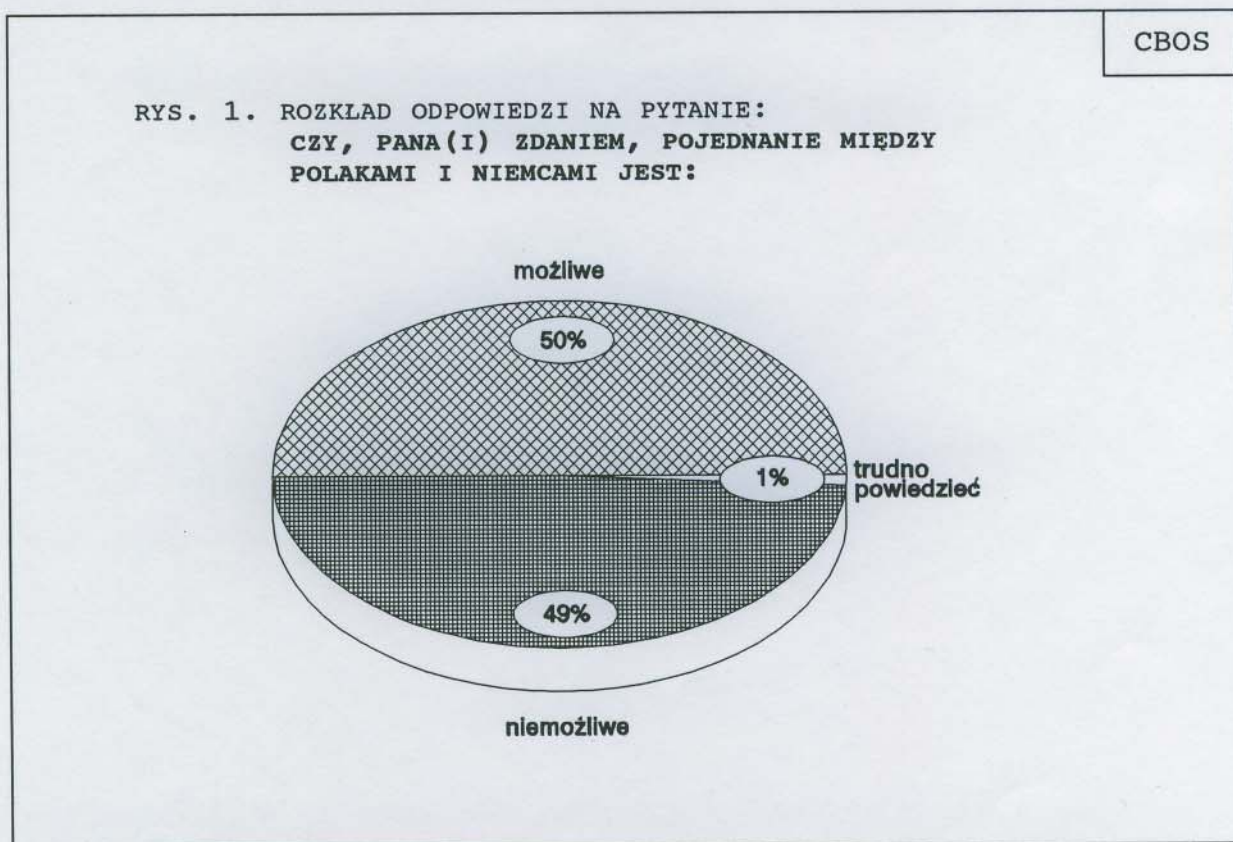
Opinia o pogorszeniu sytuacji Polski w wyniku zjednoczenia Niemiec, podzielana przez niemal 40% ankietowanych, może wynikać z doświadczeń historycznych. Zjednoczenie NRD i RFN pozwoliło na odtworzenie państwa niemieckiego na obszarze zbliżonym do tego, jaki zajmowało ono przed II wojną światową. Jest to jednocześnie państwo silne gospodarczo i - jak sądzi znaczna część respondentów - nastawione do Polski niezbyt przyjaźnie. "Pogorszenie

sytuacji Polski" może być w tym kontekście rozumiane jako obawa przed odrodzeniem niemieckiego ekspansjonizmu - zarówno politycznego, jak i ekonomicznego. Wniosek taki potwierdzają dane - co trzeci ankietowany sądzi, że Niemcy mają obecnie zbyt duży wpływ na to, co się dzieje w Polsce w dziedzinie gospodarczej i politycznej.

Między Polską a Niemcami istnieją zadawnione nieporozumienia i "nie zabliźnione rany". Wiele z nich pochodzi z niedawnej przeszłości - ich źródłem stała się przede wszystkim II wojna światowa oraz będące jej konsekwencją ustalenie nowych granic między naszymi krajami. Czy pojednanie jest możliwe? Czy można wybaczyć sobie krzywdy, zapomnieć o nich, aby żyć w przyjaźni?

Opinie o możliwościach pojednania między narodem polskim i niemieckim są w społeczeństwie podzielone. Połowa ankietowanych osób sądzi, że jest to możliwe, i taka sama grupa ma odmienne zdanie (rys. 1).

Poglądy respondentów w największym stopniu kształtuje zapewne obraz wojny i jej skutków. Wskazuje na to fakt, że pojednanie między Polakami a Niemcami uznają za niemożliwe przede wszystkim ludzie starsi, powyżej 55 roku życia (57%). Częściej niż przeciętnie sądzą tak również osoby z wykształceniem podstawowym (55%) oraz respondenci najubożsi (55%). Ludzie starsi przeżyli wojnę i(lub) doświadczyli jej bezpośrednich skutków, co niewątpliwie wpływa na ich stosunek do Niemców. Pozostali respondenci są być może bardziej skłonni do podzielenia stereotypowych opinii o Niemcach jako narodzie nieprzyjawnym Polsce.

Nadzieję na przyszłe pełne pojednanie między narodem polskim i niemieckim stwarza fakt, że uznają je za możliwe przede wszystkim ludzie młodzi, w wieku od 25 do 34 lat. Można sądzić, że dla nich "pojednanie" funkcjonuje raczej w sferze symbolicznej. Wojnę znają jedynie z historii i literatury, nie mają do wyrównania własnych "rachunków krzywd", a zatem pojednanie nie oznacza dla nich konieczności trudnego przebaczenia.

Optymizm co do możliwości pojednania Polaków z Niemcami zwiększa się wraz ze wzrostem wykształcenia (tab. 6).

Tabela 6

w procentach

Związek między wykształceniem a opinią o możliwości pojednania narodu polskiego i niemieckiego

Wykształcenie	Pojednanie	
	jest możliwe	nie jest niemożliwe
Podstawowe	42	55
Zasadnicze zawodowe	51	48
Średnie	55	45
Wyższe	64	35

W tabeli pominięto kategorię "trudno powiedzieć".

O pojednanie między Polakami a Niemcami pytano respondentów również w latach poprzednich (tab. 7).

Tabela 7

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, pojednanie między Polakami a Niemcami jest:	Wskazania według terminów badań			
	'90	'91	'92	'93
- możliwe	45	63	51	50
- niemożliwe	50	34	46	49

W tabeli pominięto kategorię "trudno powiedzieć".

Różnice we wskazaniach respondentów w poszczególnych latach mogą mieć związek z wydarzeniami mającymi miejsce w tym okresie. W 1990 roku, bezpośrednio po zjednoczeniu państw niemieckich, poziom sceptycyzmu był najwyższy. Wzrost optymizmu w roku 1991 należy prawdopodobnie przypisać pewnemu ustabilizowaniu sytuacji w Niemczech. Od ponad roku obserwujemy ponowne zwiększenie pesymizmu w kwestii poprawienia stosunków między naszymi krajami. Być może ma to związek z nasileniem się w Niemczech wystąpień przeciwko cudzoziemcom.

Wskaźnikiem postrzegania Niemców przez społeczeństwo polskie może być stosunek do powiedzenia: "Jak świat światem Niemiec Polakowi nigdy nie będzie bratem". W tym kontekście określenie "brat" oznacza kogoś, kto służy pomocą, wzbudza zaufanie, sympatię i przyjaźń. Większość ankietowanych osób deklaruje zgodność zacytowanego porzekadła z ich poglądami - sądzą, że Niemców nigdy nie będą łączyły z Polakami stosunki braterskie (rys. 2). Ten brak zaufania do Niemców potwierdza omówione wcześniej obawy dotyczące ingerencji Niemiec w sprawę Polski i związany z nimi lęk przed utratą suwerenności kraju.

RYS. 2. ROZKŁAD ODPOWIEDZI NA PYTANIE:
**JAKI JEST PANA (I) STOSUNEK DO POWIEDZENIA:
 "JAK ŚWIAT ŚWIATEM NIEMIEC POLAKOWI NIGDY
 NIE BĘDZIE BRATEM"?**

Można przyjąć, że akceptacja tego porzekadła jest równoznaczna z brakiem zaufania do Niemców i pesymistycznym nastawieniem do możliwości poprawy stosunków między naszymi narodami. Jak wskazują dane, w porównaniu z rokiem ubiegłym uczucie to nasiliło się i zbliżyło do poziomu z roku 1990⁵ (tab. 8).

Tabela 8

w procentach

Stosunek do powiedzenia: "Jak świat światem Niemiec Polakowi nigdy nie będzie bratem"	Wskazania według terminów badań			
	'90	'91	'92	'93
W pełni się z tym zgadzam	35	27	32	35
W zasadzie się z tym zgadzam	35	32	28	29
Raczej się z tym nie zgadzam	17	26	23	22
Całkowicie się z tym nie zgadzam	4	7	9	9

W tabeli pominięto kategorię "trudno powiedzieć".

⁵ W 1990 roku badanie przeprowadzono bezpośrednio po zjednoczeniu Niemiec.

Powyższe zmiany opinii w czasie są zgodne ze zmianami poglądów na możliwość pojednania polsko-niemieckiego. Największy optymizm miał miejsce w okresie bezpośrednim po zjednoczeniu Niemiec. Od 1992 roku coraz częściej podaje się w wątpliwość możliwość dobrego ułożenia stosunków między Polską i Niemcami.

Obawy związane z Rosją i państwami byłego ZSRR

Konsekwencją rozpadu Związku Radzieckiego, stanowiącego przez wiele lat zagrożenie dla suwerenności naszego kraju, jest między innymi zmiana układu sił politycznych na świecie. Wydawałoby się, że zniknięcie tego mocarstwa z mapy Europy wpłynie na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa w naszym społeczeństwie. Tak się jednak nie stało - zdaniem największej części respondentów rozpad ZSRR wpłynął niekorzystnie na sytuację Polski. W porównaniu z rokiem ubiegłym zwiększyła się jednak nieco liczba osób oceniających ten wpływ pozytywnie (tab. 9).

Tabela 9

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w wyniku rozpadu ZSRR na wiele niezależnych państw sytuacja Polski, ogólnie rzecz biorąc:	Wskazania według terminów badań	
	'92	'93
- polepszyła się	21	29
- pozostała bez zmian	20	20
- pogorszyła się	47	41

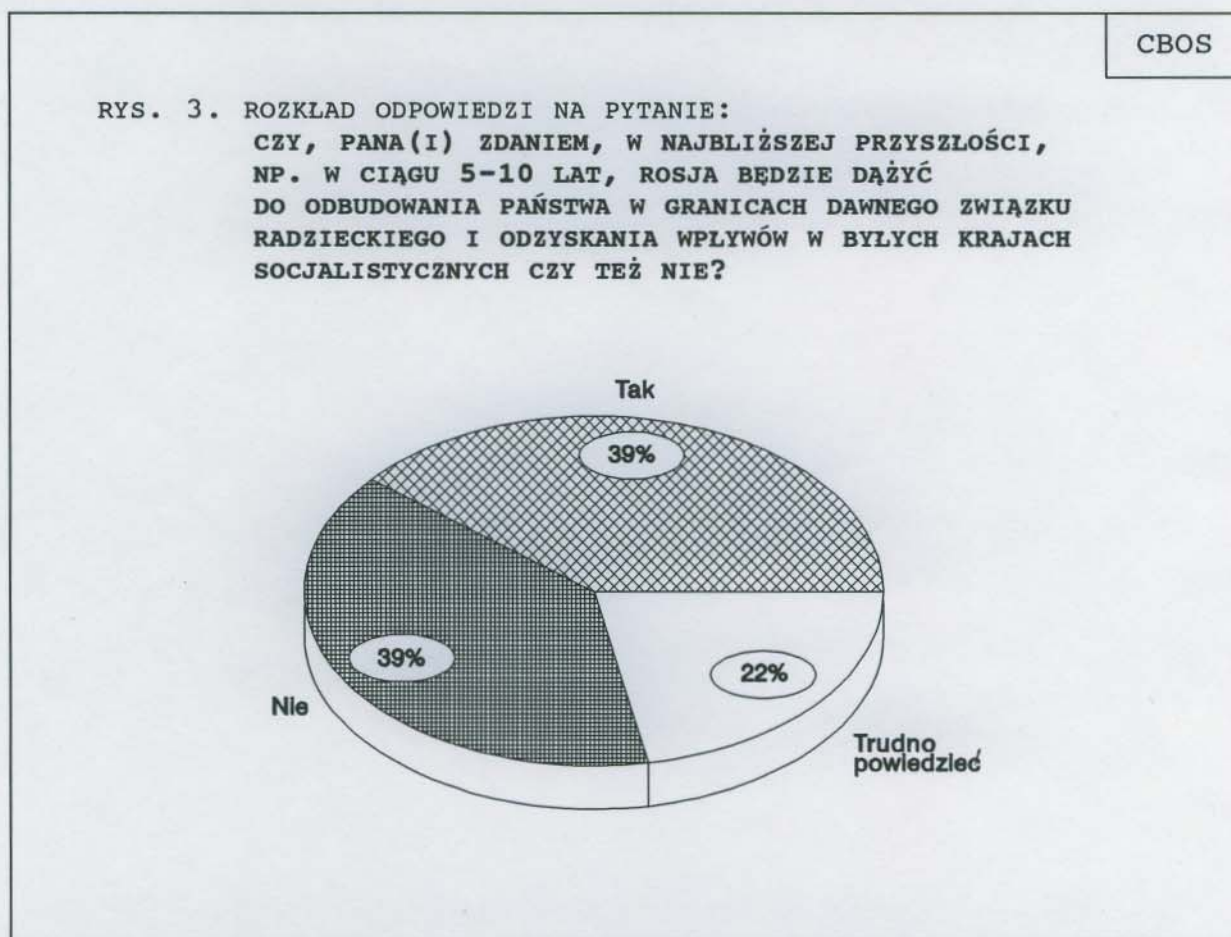
Pominięto kategorię "trudno powiedzieć".

Przyczyną negatywnej oceny wpływu rozpadu ZSRR na sytuację Polski może być fakt, że - jak wspomniano wcześniej - państwa powstałe po rozpadzie ZSRR (przede wszystkim Rosja i Ukraina) są nadal postrzegane jako zagrożenie dla Polski. Jednocześnie konflikty mające miejsce w krajach byłego ZSRR są, zdaniem dużej części ankietowanych, niebezpieczne dla pokoju światowego⁶. Wydaje się natomiast, że zmniejszenie (w porównaniu z rokiem ubiegłym) odsetka ocen negatywnych można tłumaczyć przede wszystkim pewnym "oswojeniem" społeczeństwa z wydarzeniami rozgrywającymi się za wschodnią granicą.

⁶ Zob. komunikat CBOS "Zagrożenia dla świata i opinie o ewentualnej interwencji zbrojnej w byłej Jugosławii", sierpień '93.

Podobnie jak w przypadku zjednoczonych Niemiec, pozytywnego wpływu rozpadu ZSRR na sprawy polskie spodziewają się przede wszystkim osoby dobrze sytuowane (42%), uczniowie i studenci (39%) oraz ludzie młodzi, w wieku od 25 do 34 lat (38%). Przeciwnego zdania są najczęściej mieszkańcy dużych miast (56%).

Czy istnieje możliwość, że w najbliższej przyszłości Rosja będzie dążyć do odbudowania państwa w granicach dawnego ZSRR i odzyskania wpływów w byłych krajach socjalistycznych? Wśród respondentów zdania na temat takiej ewentualności są podzielone - tyle samo osób dopuszcza taką możliwość, co uznaje ją za nierealną (rys. 3).

Odbudowy potęgi Rosji w granicach ZSRR obawiają się najczęściej emeryci i renciści (49%), ludzie w średnim wieku (45%), oraz osoby niezadowolone z własnych warunków materialnych (44%). Przeciwną opinię prezentują przede wszystkim badani z wyższym wykształceniem (66%), a także kadra kierownicza i inteligencja (63%).

Wypowiedzi respondentów wskazują, że dążenie Rosji do odbudowania swej potęgi i odzyskania wpływów w byłych państwach socjalistycznych może być rozumiane jako chęć podporządkowania sobie Polski gospodarczo i politycznie oraz jako zamach na całość naszego terytorium. Wskazuje na to fakt, że dążenia takie dostrzegają przede wszystkim osoby, których zdaniem w ciągu najbliższych kilku lat Rosja będzie zmierzać do uzależnienia gospodarczego i politycznego Polski oraz może stanowić zagrożenie dla terytorium naszego kraju. Można jednak sądzić, że - pomimo obaw dotyczących przyszłości - obecnie Polacy nie uważają Rosji za zagrożenie dla politycznej lub ekonomicznej suwerenności Polski. Dwukrotnie częściej wyrażana jest opinia, że państwo to nie ma obecnie żadnego wpływu na politykę i gospodarkę Polski niż pogląd, że ma zbyt duży wpływ (tab. 10).

Tabela 10

w procentach

Jaki wpływ ma Rosja na to, co się dzieje w Polsce? (pytanie dotyczyło różnych państw i organizacji międzynarodowych)	Wskazania respondentów			
	za duży wpływ	taki jak powinna mieć	za mały wpływ	w ogóle nie ma wpływu
- w dziedzinie gospodarczej	14	14	14	32
- w dziedzinie politycznej	15	17	6	28
Pominięto kategorię "trudno powiedzieć".				

Obawy związane z możliwością odbudowy Rosji w granicach byłego ZSRR i ponownego dostania się Polski w obręb wpływów tego państwa znajdują potwierdzenie w wypowiedziach dotyczących związków Ukrainy i Białorusi z Rosją. Wśród respondentów dominuje pogląd, że dla Polski byłoby lepiej, gdyby Ukraina i Białoruś w ogóle nie były związane z Rosją. Opinię taką prezentuje 59% ankietowanych, podczas gdy przeciwnego zdania ("lepiej byłoby, aby pozostały w ścisłym związku z Rosją") jest 15% respondentów.

Zwolennikami ścisłego powiązania Ukrainy i Białorusi z Rosją są częściej niż inni prywatni przedsiębiorcy (28%), uczniowie i studenci (26%) oraz mieszkańcy małych miast (23%). Za niezależnością Ukrainy i Białorusi, jako sytuacją lepszą dla Polski, opowiadają się przede wszystkim osoby z wyższym wykształceniem (79%), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (71%) oraz mieszkańcy wielkich miast (74%).

Rosja - bezpośredni spadkobierca Związku Radzieckiego - przeżywa obecnie kryzys ekonomiczny i polityczny. W pewnych warunkach trudności takie mogą stać się przyczyną wybuchu wojny domowej lub wprowadzenia rządów dyktatorskich. Mogą również spowodować zahamowanie procesu reform czy doprowadzić do klęski głodu. Respondentów zapytano, czy zaistnienie któregoś z tych hipotetycznych wydarzeń miałoby wpływ na sprawy Polski (tab. 11).

Tabela 11

w procentach

Jak Pan(i) sądzi, czy następujące wydarzenia w Rosji miałyby wpływ na sprawy Polski czy też nie miałyby?	Ocena wpływu		
	duży	mały	żaden
Wojna domowa	66	16	7
Wprowadzenie dyktatury	44	25	12
Zahamowanie procesu reform	41	24	12
Wielki głód	71	12	6
Pominięto kategorię "trudno powiedzieć".			

Wypowiedzi ankietowanych wskazują, że hipotetyczne wydarzenia w Rosji odbierane są powszechnie jako mogące wpływać na sprawy Polski. W przypadku wszystkich poddanych ocenie sytuacji tylko niewielki odsetek respondentów uznał, że nie będą one miały żadnego wpływu na nasz kraj. Opinie ankietowanych mogą sugerować istnienie społecznego przekonania o silnym związku łączącym Polskę i Rosję. Poglądy takie są prawdopodobnie efektem zarówno wieloletnich powiązań z ZSRR, jak i bliskości geograficznej.

Interesujące jest, że obawy ankietowanych wzbudza przede wszystkim możliwość klęski głodu w Rosji. Zdaniem respondentów - wydarzenie to mogłoby mieć większy wpływ na sprawy Polski niż wojna domowa w Rosji. Taki pogląd może być wyrazem niepokoju związanego z możliwością wybuchu społecznego niezadowolenia, mogącego w rezultacie zagrozić - ekonomicznie i militarnie - krajom sąsiadującym z Rosją. Jednocześnie dalsze zubożenie rosyjskiego społeczeństwa może wzbudzać obawy przed masowym napływem do Polski emigrantów zarobkowych i nasileniem "turystyki handlowej".

Możliwość wybuchu w Rosji wojny domowej wzbudza obawy 2/3 respondentów. Można się spodziewać, że wpływ na sprawy Polski wyrażałby się w tym przypadku wszystkimi konsekwencjami, jakie niesie bliskie sąsiedztwo z państwem uwikłanym w konflikt zbrojny.

Znacznie mniejsza część ankietowanych sądzi, że na sytuację naszego kraju wpłynęłoby wprowadzenie w Rosji dyktatury lub zahamowanie procesu reform. Wydarzenia te byłyby zatem częściej niż inne postrzegane jako wewnętrzna sprawa Rosji, nie mająca konsekwencji dla państw sąsiadujących.

O tym, że hipotetyczne wydarzenia w Rosji mogłyby mieć wpływ na sprawy Polski, częściej niż inni przekonani są respondenci dostrzegający w chwili obecnej zagrożenia dla niepodległości naszego kraju.

Opinie o wydarzeniach w Rosji różnią się w poszczególnych grupach socjodemograficznych. O dużym wpływie na sprawy Polski wszystkich wydarzeń poddanych ocenie są przekonani przede wszystkim respondenci z wyższym wykształceniem oraz osoby dobrze sytuowane, mające wyższą pozycję zawodową. Ludzie młodzi (do 25 roku życia), uczniowie i studenci, mieszkańcy wielkich miast oraz bezrobotni w największym stopniu podzielają opinie, że wydarzenia te nie miałyby żadnych konsekwencji dla Polski.

★

★   ★

Ustabilizowanie sytuacji Polski w nowym układzie politycznym sprawiło, że społeczeństwo w znacznie mniejszym stopniu wyraża obawy o bezpieczeństwo naszego kraju. Niemal 2/3 ankietowanych jest zdania, że w chwili obecnej nie istnieją zagrożenia dla niepodległości Polski. Jednocześnie państwa sąsiednie - Niemcy, Rosja i Ukraina - wciąż postrzegane są jako niebezpieczne dla naszego kraju. Obawy dotyczą zarówno ingerencji gospodarczej i politycznej, jak i bezpośredniego zagrożenia granic. Duża część ankietowanych wyraża opinię, że rozpad ZSRR i połączenie Niemiec wpłynęły niekorzystnie na sytuację Polski. Istnieje obawa przed odbudową państwa rosyjskiego w granicach dawnego Związku Radzieckiego: ponad połowa badanych wolałaby, aby sąsiadujące z Polską państwa - Ukraina i Białoruś - nie były związane z Rosją. Jednocześnie opinie ankietowanych mogą wskazywać na istnienie społecznego przekonania o silnym związku łączącym Polskę i Rosję. Większość respondentów sądzi, że ewentualne niekorzystne wydarzenia w Rosji odbiłyby się, w mniejszym lub większym stopniu, na sytuacji naszego kraju. Co ciekawe, obawom przed Rosją i Niemcami towarzyszy stawianie tych państw w gronie najbardziej pożądanym dla Polski partnerów gospodarczych i politycznych.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

- 09 woj. elbląskie
- 10 woj. gdańskie
- 17 woj. koszalińskie
- 26 woj. olsztyńskie
- 39 woj. słupskie
- 41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

- 11 woj. gorzowskie
- 12 woj. jeleniogórskie
- 20 woj. legnickie
- 45 woj. wałbrzyskie
- 47 woj. wrocławskie
- 49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

- 05 woj. bydgoskie
- 13 woj. kaliskie
- 16 woj. konińskie
- 21 woj. leszczyńskie
- 29 woj. piłskie
- 32 woj. poznańskie
- 44 woj. toruńskie
- 46 woj. włocławskie

4. Region środkowy:

- 01 woj. warszawskie
- 07 woj. ciechanowskie
- 24 woj. łódzkie
- 30 woj. piotrkowskie
- 31 woj. płockie
- 34 woj. radomskie
- 37 woj. sieradzkie
- 38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

- 02 woj. bielsko-podlaskie
- 03 woj. białostockie
- 06 woj. chełmskie
- 22 woj. lubelskie
- 23 woj. łomżyńskie
- 28 woj. ostrołęckie
- 36 woj. siedleckie
- 40 woj. suwalskie
- 48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

- 15 woj. kieleckie
- 18 woj. krakowskie
- 19 woj. krośnieńskie
- 25 woj. nowosądeckie
- 33 woj. przemyskie
- 35 woj. rzeszowskie
- 42 woj. tarnobrzeskie
- 43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

- 04 woj. bielskie
- 08 woj. częstochowskie
- 14 woj. katowickie
- 27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy w chwili obecnej istnieje czy też nie istnieje zagrożenie dla niepodległości Polski?

(%)

	Istnieje	Nie istnieje	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	22	65	13	1006
Płeć				
Mężczyźni	22	70	9	471
Kobiety	23	61	16	534
Wiek				
do 24 lat	18	72	11	116
25-34	12	77	12	161
35-44	21	67	12	225
45-54	28	65	7	169
55-64	27	57	16	173
65 lat i więcej	27	56	17	159
Miejsce zamieszkania				
Wieś	24	62	15	399
Miasto do 20 tys.	17	68	15	113
od 21 do 100 tys.	22	66	12	188
101-500 tys.	18	71	11	166
501 tys. i więcej mieszk.	28	64	7	139
Region				
Północny	29	62	9	135
Zachodni	21	67	11	97
Środkowozachodni	16	70	15	150
Środkowy	26	61	13	175
Wschodni	20	64	16	116
Południowo-wschodni	28	62	10	153
Południowo-zachodni	16	70	14	180
Wykształcenie				
Podstawowe	27	54	19	378
Zasadnicze zawodowe	18	70	12	254
Średnie	21	72	7	310
Wyższe	16	81	2	64
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	21	71	8	56
Prac. umysł. niż. szczebla	19	72	9	81
Pracownicy fiz.- umysł.	14	79	7	32
Robotnicy wykwalifikowani	21	71	8	116
Robotnicy niewykwalifik.	23	64	13	69
Rolnicy	23	57	20	98
Prywatni przedsiębiorcy	8	86	6	44
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	26	58	16	317
Uczniowie i studenci	18	76	5	32
Bezrobotni	21	67	12	78
Gospodynie domowe i inni	24	64	13	77
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys. zł	27	50	22	64
500 tys. - 999 tys.	23	60	16	266
1000 tys. - 1499 tys.	23	65	12	295
1500 tys. - 1999 tys.	23	69	8	161
2000 tys. i powyżej	18	75	7	190
Ocena własnych war. mater.				
Złe	24	62	14	501
Średnie	20	66	14	371
Dobre	22	73	5	132
Zainteresowanie polityką				
Duże	28	67	5	91
Średnie	24	71	5	407
Małe	20	60	20	507

Tabela 2. Czy, Pana(i) zdaniem, w wyniku zjednoczenia Niemiec sytuacja Polski ogólnie rzecz biorąc:

(%)

	polepszyła się	pozostała bez zmian	pogorszyła się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	31	39	11	1013
Płeć					
Mezcyźni	18	29	44	9	478
Kobiety	20	32	34	13	535
Wiek					
do 24 lat	13	34	38	15	116
25-34	23	37	36	4	161
35-44	18	31	38	13	225
45-54	16	22	52	9	176
55-64	22	35	34	9	172
65 lat i więcej	21	27	34	18	160
Miejsce zamieszkania					
Wieś	20	31	35	14	398
Miasto do 20 tys.	17	32	36	16	113
od 21 do 100 tys.	18	30	43	10	195
101-500 tys.	24	26	41	9	167
501 tys. i więcej mieszk.	16	35	43	6	139
Region					
Północny	21	30	41	8	141
Zachodni	16	26	54	5	97
Środkowozachodni	16	27	44	12	150
Środkowy	16	41	31	12	176
Wschodni	13	32	32	22	115
Południowo-wschodni	20	29	39	12	153
Południowo-zachodni	28	27	36	9	181
Wykształcenie					
Podstawowe	22	27	34	17	384
Zasadnicze zawodowe	14	37	38	11	254
Średnie	17	32	44	7	310
Wyższe	27	24	45	4	66
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	16	32	46	7	58
Prac.umysł.niż.szczebła	16	32	45	8	81
Pracownicy fiz.-umysł.	20	38	35	7	32
Robotnicy wykwalifikowani	9	40	44	8	116
Robotnicy niewykwalifik.	34	23	37	6	69
Rolnicy	20	28	36	15	99
Prywatni przedsiębiorcy	29	30	37	3	43
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	20	29	34	16	323
Uczniowie i studenci	3	19	51	27	32
Bezrobotni	23	22	45	10	78
Gospodynie domowe i inni	19	42	32	7	77
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys.zł	18	20	32	30	62
500 tys. - 999 tys.	16	34	39	11	267
1000 tys. - 1499 tys.	16	34	39	11	301
1500 tys. - 1999 tys.	20	25	51	5	162
2000 tys. i powyżej	30	31	31	8	190
Ocena własnych war. mater.					
Złe	15	31	40	14	506
Średnie	22	32	36	11	372
Dobre	26	27	41	6	134
Zainteresowanie polityką					
Duże	21	22	48	9	98
Średnie	20	32	43	5	407
Małe	18	31	34	17	508

Tabela 3. Czy, Pana(i) zdaniem, pojednanie między Polakami i Niemcami jest:
(%)

	możliwe	niemożliwe	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	50	49	2	1009
Płeć				
Mężczyźni	51	47	2	477
Kobiety	48	50	1	532
Wiek				
do 24 lat	54	45	1	115
25-34	62	33	4	161
35-44	49	50	0	224
45-54	52	48	0	176
55-64	40	57	3	173
65 lat i więcej	42	57	1	158
Miejsce zamieszkania				
Wieś	49	50	2	394
Miasto do 20 tys.	51	46	2	113
od 21 do 100 tys.	53	47	0	195
101-500 tys.	48	47	5	167
501 tys. i więcej mieszk.	49	51	0	139
Region				
Północny	57	42	1	141
Zachodni	44	56	1	97
Środkowozachodni	41	59	1	148
Środkowy	43	55	2	176
Wschodni	49	51	0	114
Południowo-wschodni	52	47	1	153
Południowo-zachodni	60	36	5	180
Wykształcenie				
Podstawowe	42	55	3	382
Zasadnicze zawodowe	51	48	1	253
Średnie	55	45	0	310
Wyższe	64	35	1	65
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	62	37	1	57
Prac.umysł.niż.szczebła	48	52	0	81
Pracownicy fiz.- umysł.	58	42	0	32
Robotnicy wykwalifikowani	62	38	0	115
Robotnicy niewykwalifik.	45	44	11	69
Rolnicy	47	52	1	99
Prywatni przedsiębiorcy	56	41	3	43
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	42	56	2	321
Uczniowie i studenci	65	35	0	32
Bezrobotni	45	55	0	78
Gospodynie domowe i inni	57	43	0	77
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys.zł	44	55	1	62
500 tys. - 999 tys.	50	49	0	265
1000 tys. - 1499 tys.	46	52	2	300
1500 tys. - 1999 tys.	58	41	1	160
2000 tys. i powyżej	52	44	4	190
Ocena własnych war. mater.				
Złe	45	54	1	505
Średnie	53	45	3	370
Dobre	60	40	0	132
Zainteresowanie polityką				
Duże	48	50	1	98
Średnie	59	40	1	405
Małe	43	55	3	506

Tabela 4. Jaki jest Pana(i) stosunek do powiedzenia: "Jak świat światem Niemiec Polakowi nigdy nie będzie bratem"? (%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	64	31	5	1012
Płeć				
Mężczyźni	63	33	4	478
Kobiety	65	29	6	534
Wiek				
do 24 lat	63	32	5	116
25-34	57	36	7	161
35-44	62	33	5	224
45-54	59	36	5	176
55-64	70	25	5	172
65 lat i więcej	74	23	3	160
Miejsce zamieszkania				
Wieś	64	30	6	397
Miasto do 20 tys.	60	36	4	113
od 21 do 100 tys.	61	36	3	195
101-500 tys.	58	34	8	167
501 tys. i więcej miesz.	78	20	2	139
Region				
Północny	68	28	4	141
Zachodni	69	29	2	97
Środkowozachodni	70	27	4	149
Środkowy	72	24	4	176
Wschodni	56	38	6	115
Południowo-wschodni	61	35	5	153
Południowo-zachodni	53	38	9	181
Wykształcenie				
Podstawowe	69	24	7	384
Zasadnicze zawodowe	65	31	4	254
Średnie	61	35	4	310
Wyższe	41	57	2	65
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	36	59	5	57
Prac. umysł. niż. szczebla	56	40	4	81
Pracownicy fiz.- umysł.	54	40	6	32
Robotnicy wykwalifikowani	62	35	3	116
Robotnicy niewykwalifik.	63	23	14	69
Rolnicy	66	25	10	99
Prywatni przedsiębiorcy	56	40	4	43
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	72	24	3	323
Uczniowie i studenci	52	44	5	32
Bezrobotni	74	21	5	78
Gospodynie domowe i inni	64	35	1	77
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys. zł	63	26	11	62
500 tys. - 999 tys.	66	29	5	267
1000 tys. - 1499 tys.	72	24	5	301
1500 tys. - 1999 tys.	61	36	4	161
2000 tys. i powyżej	51	43	6	190
Ocena własnych war. mater.				
Złe	68	27	5	506
Średnie	60	35	6	372
Dobre	61	37	1	133
Zainteresowanie polityką				
Duże	60	38	1	98
Średnie	61	37	2	406
Małe	67	25	8	508

Tabela 5. Czy, Pana(i) zdaniem, w wyniku rozpadu ZSRR na wiele niezależnych państw - sytuacja Polski, ogólnie rzecz biorąc:

(%)

	polepszyła się	pozostała bez zmian	pogorszyła się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	29	20	41	11	1013
Płeć					
Mężczyźni	33	18	40	8	478
Kobiety	25	21	41	13	535
Wiek					
do 24 lat	17	31	42	9	116
25-34	38	21	37	4	161
35-44	28	17	43	12	225
45-54	29	17	44	10	176
55-64	35	19	38	8	172
65 lat i więcej	22	17	41	20	160
Miejsce zamieszkania					
Wieś	31	20	37	12	398
Miasto do 20 tys.	24	24	39	14	113
od 21 do 100 tys.	27	21	42	9	195
101-500 tys.	33	21	38	9	167
501 tys.i więcej mieszk.	26	12	56	7	139
Region					
Północny	34	16	42	9	141
Zachodni	29	29	38	5	97
Środkowozachodni	22	15	50	13	150
Środkowy	30	21	39	10	176
Wschodni	26	20	40	14	115
Południowo-wschodni	23	21	43	12	153
Południowo-zachodni	37	19	35	10	180
Wykształcenie					
Podstawowe	27	18	38	17	384
Zasadnicze zawodowe	26	25	39	10	253
Średnie	32	20	44	5	310
Wyższe	38	9	51	2	66
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	39	10	48	3	58
Prac.umysł.niż.szczebła	28	22	45	6	81
Pracownicy fiz.- umysł.	37	9	51	2	32
Robotnicy wykwalifikowani	29	20	43	8	116
Robotnicy niewykwalifik.	42	25	32	1	69
Rolnicy	24	19	41	16	99
Prywatni przedsiębiorcy	31	19	48	3	43
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	27	17	39	17	323
Uczniowie i studenci	39	27	29	5	32
Bezrobotni	25	21	45	9	78
Gospodynie domowe i inni	21	31	37	11	77
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 500 tys.zł	33	20	29	18	62
500 tys. - 999 tys.	24	29	37	10	267
1000 tys. - 1499 tys.	26	17	42	15	301
1500 tys. - 1999 tys.	29	11	58	3	162
2000 tys. i powyżej	42	18	35	6	189
Ocena własnych war. mater.					
Złe	25	21	42	13	506
Średnie	31	18	40	11	371
Dobre	39	18	40	3	134
Zainteresowanie polityką					
Duże	32	14	43	11	98
Średnie	31	16	49	4	407
Małe	26	24	34	16	507

Tabela 6. Czy, Pana(i) zdaniem, w najbliższej przyszłości, np. w ciągu 5 - 10 lat, Rosja będzie dążyć do odbudowania państwa w granicach dawnego ZSRR i odzyskania wpływów w byłych krajach socjalistycznych czy też nie?
(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	39	39	21	1012
Płeć				
Mężczyźni	38	47	15	478
Kobiety	41	32	27	534
Wiek				
do 24 lat	41	40	20	116
25-34	32	46	22	161
35-44	36	47	17	225
45-54	45	38	17	176
55-64	43	39	18	172
65 lat i więcej	39	24	37	160
Miejsce zamieszkania				
Wieś	39	34	28	397
Miasto do 20 tys.	32	46	22	113
od 21 do 100 tys.	42	41	18	195
101-500 tys.	41	41	18	167
501 tys. i więcej mieszk.	42	46	12	139
Region				
Północny	42	34	24	141
Zachodni	36	45	19	97
Środkowozachodni	38	42	20	150
Środkowy	44	40	16	176
Wschodni	31	40	29	114
Południowo-wschodni	40	36	24	153
Południowo-zachodni	40	39	21	181
Wykształcenie				
Podstawowe	39	28	32	383
Zasadnicze zawodowe	38	42	20	254
Średnie	43	44	13	310
Wyższe	27	66	7	66
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	31	63	6	58
Prac. umysł. niż. szczebla	43	44	12	81
Pracownicy fiz.- umysł.	30	55	15	32
Robotnicy wykwalifikowani	28	56	16	116
Robotnicy niewykwalifik.	31	31	38	69
Rolnicy	33	36	31	99
Prywatni przedsiębiorcy	31	56	13	43
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	49	26	25	322
Uczniowie i studenci	39	58	3	32
Bezrobotni	42	37	21	78
Gospodynie domowe i inni	40	35	25	77
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 500 tys. zł	32	35	33	62
500 tys. - 999 tys.	45	32	23	267
1000 tys. - 1499 tys.	38	41	22	300
1500 tys. - 1999 tys.	40	44	16	162
2000 tys. i powyżej	36	45	18	190
Ocena własnych war. mater.				
Złe	44	33	23	505
Średnie	36	41	24	371
Dobre	32	59	9	134
Zainteresowanie polityką				
Duże	50	48	2	98
Średnie	40	49	12	407
Małe	37	30	33	507